

14.6. De Dienst Geestelijke Verzorging

Drs W.v.d.Wouw

Samenvatting

De wijze, waarop de Dienst Geestelijke Verzorging is geprofileerd, is sterk afhankelijk van de eigen aard van dit werkveld. Mensen met een verstandelijke handicap zijn voor het stellen en verstaan van hun zingevingsvragen sterk afhankelijk van hun omgeving. Daarom zal op alle niveaus binnen een organisatie de betekenis van zingeving door de geestelijk verzorger duidelijk moeten worden gemaakt (14.6.1.). Dit vraagt van de geestelijk verzorger behalve de kwaliteitseisen die in de Beroepsstandaard zijn beschreven specifieke bekwaamheden (14.6.2.). De ontwikkeling van de zorg voor mensen met een verstandelijke handicap is sterk in beweging. Individualisering en normalisering zijn daarin de leidende principes. Dit brengt veranderingen met zich mee voor zowel de taakstelling van de geestelijk verzorger als voor zijn wijze van werken (14.6.3.)

Vanzelfsprekend heeft deze ontwikkeling ook gevolgen voor de wijze waarop de geestelijke verzorging is georganiseerd, Er wordt een aantal modellen beschreven, die van elkaar verschillen in de mate waarin de principes van vraaggestuurd en genormaliseerd werken zijn geïntegreerd (14.6.4). Tot slot volgt een korte impressie over de internationale contacten (14.6.5).

14.6.1. Profilering van de dienst

Eigen aard doelgroep

Een wijdverbreid misverstand is de constatering dat mensen met een verstandelijke handicap gezien hun verminderde geestelijke vermogens geen behoefte zouden hebben aan geestelijk verzorging. Immers om een vraag naar geestelijke verzorging te kunnen stellen, zou je na moeten kunnen denken over je leven, je toekomst en je handelen. Bovendien zou je in staat moeten zijn tot het opnemen en verwerken van informatie. In deze denkwijze ligt een sterke nadruk op de cognitieve aspecten van levensbeschouwing en geloven. En omdat mensen met een verstandelijke handicap daartoe minder goed in staat zijn, ligt de conclusie voor de hand, dat geestelijke verzorging voor mensen met een verstandelijke handicap minder relevant zou zijn. Ook voor de morele ontwikkeling spelen dezelfde vooroordelen.

Maar een mens met een verstandelijke handicap is net als ieder ander op zoek naar zin en betekenis in zijn leven. Doorgaans probeert hij dit te bereiken op een concrete, niet-abstracte wijze, waarin het vieren en handelen in een verstaanbare taal en met verstaanbare beelden belangrijk zijn. Daarnaast heeft hij net als ieder van ons behoefte om verstaan te worden in zijn levensvragen: Waar kom ik vandaan? Waar ga ik naar toe? Wie geeft mij houvast? Vragen die vooral een beleefbaar en concreet antwoord vragen in het dagelijkse leven van deze mens. Hij is van anderen afhankelijk hoe zij die vragen interpreteren. Dat geldt evenzeer voor de invulling die zijn omgeving geeft aan wat voor hem zinvol of waardevol zou kunnen zijn in zijn bestaan. Het vraagt om een extra inspanning om aan weet te komen hoe hij bestaansvragen beleeft vooral als hij niet of nauwelijks spreekt.

Dit heeft consequenties voor de wijze waarop de geestelijke verzorging zich aanbiedt en profileert, zeker in een tijd waarin zo sterk de nadruk ligt op vraaggestuurde zorg.

Immers de vraag om geestelijke verzorging zal door de meeste mensen met een verstandelijke handicap niet vaak expliciet gesteld worden. Maar dat betekent niet dat er geen vraag zou zijn. Zij hebben, net als iedereen, een vraag om een geestelijke zorg die hen kan steunen, zodat zij kunnen leven en zich kunnen ontwikkelen in een klimaat, waarin zij zin en betekenis aan hun leven kunnen geven.

Onderdeel van integrale zorg¹

Meer dan binnen andere werkvelden zal de geestelijk verzorger worden geconfronteerd met een klimaat waar het hierboven beschreven uitgangspunt niet
698

altijd op voorhand aanwezig is. Hij zal zich allereerst voor de opgave gesteld weten om aan begeleidend personeel en andere disciplines duidelijk te maken wat levens- en zingevingsvragen zijn. Maar ook hoe deze te herkennen zijn in bijvoorbeeld gedrag of uitspraken. Het domein van zingevingsvragen is immers niet los te zien van de medische en psychosociale aspecten van de mens. En daarom zullen ook andere disciplines in hun werk zingevingsvragen tegenkomen en zullen er dus mee moeten kunnen omgaan. Dat betekent, dat duidelijk moet zijn wat daarin ieders eigen taak en verantwoordelijkheid is.

Een goede kwaliteit van zorg dan ook betekent dan ook, dat binnen voorzieningen levensbeschouwelijke en pastorale begeleiding² integraal onderdeel van zorg dient te zijn en dat alle zorgverleners voor deze aspecten aandacht hebben en er ook mee om kunnen gaan³. Maar toch is er een specifieke taak weggelegd voor de professioneel geestelijk verzorger. Als deskundige bij uitstek op het vlak van zingevings- en levensvragen, zal zijn taak er met name uit bestaan andere zorgverleners te ondersteunen en toe te rusten, zodat zij hun eigen verantwoordelijkheid in deze ook kunnen waarmaken. Met andere zorgverleners en disciplines zal de geestelijk verzorger op zoek gaan naar wat voor deze mens zingevend is (geweest) of kan worden. Zinbeleving vormt immers het fundament van iemands welbevinden en daarop is immers zorgverlening gericht. Daarvoor de voorwaarden te creëren zal veelal gebeuren in de vorm van cliëntbesprekingen vooral rond het persoonlijk plan.

Een goede interdisciplinaire samenwerking is dus een voorwaarde voor een integrale benadering van levensbeschouwelijke en zingevingsaspecten, die een rol spelen in het leven van cliënten. Waar deze integrale benadering ontbreekt, loopt niet alleen de geestelijke verzorging het gevaar slechts een marginale rol te vervullen, maar is de kwaliteit van zorg wezenlijk in het geding.

Concretisering integrale geestelijke verzorging

Voor een zorginstelling is het belangrijk dat zij haar mens- en zorgvisie expliciteert, die vervolgens door alle zorguitvoerders wordt onderschreven en in een missie wordt uitgewerkt. Dit vormt de basis voor een goed klimaat, waarbij alle disciplines met elkaar regelmatig over zorginhoudelijke onderwerpen van gedachten wisselen. Een integrale benadering betekent in dit verband ook, dat bij alle onderwerpen die binnen de zorg aan de orde komen ook de levensbeschouwelijke aspecten worden betrokken. De geestelijke verzorging heeft hierin een eigen taak. Zij vormt de sturende en initiërende factor om aan dit proces vorm en inhoud te geven. Dat betekent dat de geestelijke verzorging niet op een eilandje kan zitten, maar op veel fronten actief zal moeten zijn in allerlei vormen van overleg, zorgplanbesprekingen, (bij)scholing en beleidsvoorbereiding. Die brede participatie vormt het kader waarbinnen geestelijke verzorging de beste garantie heeft om ook integraal onderdeel van zorg te kunnen zijn.

Samengevat zou men daarom kunnen stellen, dat een geestelijk verzorger zich binnen een organisatie beweegt op een drietal niveaus:

Microniveau

Op het microniveau gaat het met name om zorgvraagverheldering met betrek-

699

king tot zingevingaspecten van het leven van een cliënt. Hierbij spelen het persoonlijk plan en persoonsgebonden vragen de leidraad. De geestelijk verzorger zal bij uitstek de hoeder zijn van de visie, dat een mens met een verstandelijke beperking méér is dan zijn aandoening, zijn storing, tekort of syndroom. Hij is een mens met een naam en een geschiedenis, op zoek naar zin en betekenis van zijn leven.

Mesoniveau

Juist ter wille van integrale zorg, waarvan ook zingeving en levensbeschouwelijke aspecten deel uit maken, zal de geestelijk verzorger die aspecten niet alleen zichtbaar maken en verhelderen en maar deze vanuit een kritische distantie zonodig bepleiten. Hij zal anderen ook toerusten om deze aspecten te onderkennen en ermee om te leren gaan. Op dit meso-niveau zullen de taken van de geestelijk verzorger juist vanwege het integrale karakter van zorg- en dienstverlening dan ook verschuiven naar de zogeheten ‘tweede lijns’ activiteiten.

Macroniveau

Op macro-niveau zal de geestelijk verzorger strategieën dienen te ontwikkelen om zowel zingeving als levensbeschouwelijke en ethische aspecten in visie en missie te verhelderen, zichtbaar te maken en waar nodig van een kritische notie te voorzien. Waar dit alles in beleid wordt vertaald zullen deze strategieën tot doel hebben een kritische toetsing aan de geformuleerde uitgangspunten mogelijk te maken. Dat betekent dat een geestelijk verzorger een breed speelveld zal moeten beheersen. Het geldt niet alleen voor de thema's die aan orde worden gesteld, maar evenzeer zal hij in staat moeten zijn om zowel op het concrete als het abstracte niveau te kunnen reflecteren en de geëigende methoden die passend zijn voor de verschillende niveaus moeten kunnen hanteren.

Het brede, integrale, de verschillende niveaus van een organisatie bestrijkende karakter van de geestelijk verzorging en haar kritische functie maken duidelijk, dat zij nooit alleen vraaggestuurd kan werken. Het behoort juist tot het wezen van geestelijke verzorging dat zij vragen expliciet maakt, verheldert, kritisch bereflecteert. Geestelijke verzorging dient eerder vragen op te roepen dan te beantwoorden.

Consequenties normalisering

Het genormaliseerde wonen en werken, het proces om mensen met een verstandelijke beperking te integreren in en deel te laten nemen aan maatschappelijke processen leidt hier en daar tot de conclusie, dat geestelijke verzorging overbodig zou zijn en kan worden overgelaten aan plaatselijke geloofsgemeenschappen. Uit bovenstaande moge duidelijk geworden zijn dat geestelijke verzorging als integraal onderdeel van zorg- en dienstverlening in al zijn facetten echter van een geheel andere aard is dan kerkelijk pastoraat kan bieden. Zelfs daar waar zij betrokken is op het kerkelijk pastoraat heeft zij een faciliterende en ondersteunende functie. Zij kan daarbij niet alleen een brugfunctie vervullen naar het reguliere pastoraat, maar deze ook ondersteunen in haar eigen taken en verant-

woordelijkheden door hen te begeleiden in de vorm van kennisoverdracht, vaardigheden en methoden die noodzakelijk zijn om een goede communicatie en integratie te bewerkstelligen. Het kerkelijk pastoraat kan echter nooit de functie van geïntegreerde geestelijke verzorging vervangen.

Zowel ten behoeve van het management en de werkers binnen een voorziening als kerkelijke gemeenten zullen geestelijk verzorgers hun eigen taken, verantwoordelijkheden en werkwijzen duidelijk moeten profileren. Een juiste beeldvorming is niet alleen noodzakelijk voor een goede afstemming van wederzijdse verwachtingen in een werkveld dat voortdurend in ontwikkeling blijft, maar ook om zelf een actor in die ontwikkelingen te blijven op gevaar af anders 'buiten spel te komen staan'.

1 Zie voor een verdere uitwerking: Wouw, W.v.d., Geestelijke verzorging. In: Vademecum Zorg voor Verstandelijk Gehandicapten. (2003), p.4600-13 e.v.

2 Zie voor onderscheid tussen beide begeleidingsaspecten: Wouw, W.v.d., Geestelijke verzorging. In: Vademecum Zorg voor Verstandelijk Gehandicapten. (2003), p.4600-7 e.v.

3 Meininger noemt deze vaardigheid en attitude de 'hermeneutische competentie' van de zorgverleners. Cfr. Meininger, H.P., Zorgen met zin. Ethische beschouwingen over de zorg voor mensen met een verstandelijke handicap. Amsterdam: WWP (2002,) p.128 e.v.